

Turgenev Ivan Sergejevič
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Popredný realistický spisovateľ 19. storočia, majster slova, ruského jazyka a duchovný aristokrat ruskej prózy, má aj prívlastok poetický realista - jeho poviedky, novely a romány hýria lyrickou farebnosťou a poetickosťou.

Životopisné údaje:

Narodil sa 9. novembra 1818 v Oriole. Pochádzal zo zámožnej šľachtickej rodiny. Rodičia mali záujem o kultúru, ten však kontrastoval s krutým nevoľníckym prostredím, ktoré hlboko pôsobilo na mladého Turgeneva. Študovať začal súkromne, pokračoval na moskovskej a neskôr petersburskej univerzite. V rokoch 1838 - 41 študoval v Berlíne filozofiu a klasickú filológiu a precestoval viaceré európske krajiny - Holandsko, Švajčiarsko, Rakúsko-Uhorsko, Francúzsko. Na jeho literárnu cestu malo rozhodujúci vplyv zoznámenie s ruským filozofom a kritikom Belinským. Prvé, romanticky ladené, básne uverejnil Turgenev v roku 1838 v časopise *Sovremennik*. V 60. a 70. rokoch žil prevažne v cudzine - na protest proti cárskemu rozhodnutiu, ktorým ho vykázali z hlavného mesta a tiež preto, lebo ho tam pútal blízky vzťah k francúzskej speváčke Pauline Viardotovej. V Paríži sa zbližil so skupinou realistických spisovateľov (Flaubert, Daudet, Zola, E. Goncourt, Maupassant) a stal sa významným propagátorom ruskej literatúry v zahraničí. Ako popredný realista 19. storočia vplýval aj na slovenskú literatúru, napr. na Vajanského. Turgenev zomrel 3. septembra 1883 v Bougivalle pri Paríži. Pochovaný je v Saint Peterburgu.

Dielo:

Do povedomia kritiky a čitateľov vstúpil v roku 1843 až 1846 lyrickými poémami *Paraša*, *Rozhovor*, *Statkár*, *Andrej*. Presadiť sa v literatúre po veľikánoch akých predstavovali Puškin a Gogol, bolo náročné. Prvá prozaická práca *Andrej Kolosov* znamená príklon autora k reálnemu životu. Proti romantickej aureole "neobyčajného" človeka sú zamerané aj poviedky *Duelista* a *Tri portréty*. V rokoch 1843 - 52 napísal Turgenev 9 divadelných hier, z nich najznámejšie sú *Čo je tenké*, *praská*, *komédia Príživník* a *dráma Mesiac na dedine*. Pre námietky cenzúry sa však ich inscenácia odložila. V roku 1847 uverejnil poviedku *Chor a Kalinyč*, prvú z poviedok o živote roľníkov, neskôr ju zaradil do cyklu *Poľovníckove zápisky*. Tento cyklus obsahuje 25 krátkych próz - poľovníckych príbehov a zážitkov - kompozične stmelených témou života na nevoľníckej dedine. Autor v knihe vyjadril svoj postoj aj k sociálnemu útlaku, ktorému boli vystavení poddaní. Smutné svedectvo vyvažuje poetickým opisom prírody, vzťahu človeka k nej, vystihnuteľnosť pozitívnych stránok života. Priaznivý ohlas knihy predurčil ďalšie zameranie Turgenevovej tvorby. Tematickým vyznením k zápiskom patrí aj próza *Mumu*, ktorú napísal Turgenev vo väzení, kam sa dostal za nekrológ o Gogolovi, skutočnou príčinou prenasledovania bola však ostrá kritika cárskeho režimu v *Poľovníckových zápiskoch*. Potom žil Turgenev poldruha roka pod policajným dozorom na svojom šľachtickom sídle pri Oriole. Románom *Rudin* začal písať diela o problémoch ruskej inteligencie. Vtedajším spoločenským životom sa zaoberal v románoch *Šľachtické hniezdo*, *V podvečer*, *Otcovia a deti*. Psychologický román *Otcovia a deti* je Turgenevovým vrcholným dielom. Hrdinom románu je „nihilista“ *Bazarov*, ktorý odmieta predsudky a skostnatené tradície šľachty. V diele sa odzrkadľujú aj Turgenevove názory na spoločenský vývin v Rusku. Počas života vo Francúzsku v 60. a 70. rokoch písal najmä poviedky a novely, v ktorých prevažovali ľúbostné témy - napr. *Asja*, *Prvá láska*. V tomto období vznikol aj román *Dym*. V roku 1878 vyšli ešte *Básne v próze*, v ktorých prevažujú lyrické tendencie. Jednou z hlavných tém celého Turgenevovho diela bola láska. Hoci sa stal realistickým spisovateľom, sú uňho stále zreteľné aj impulzy romantizmu (Byron, Goethe, ale aj Puškin, Lermontov).

Turgenevovo dielo malo veľký vplyv na ruskú spoločnosť - jeho ženy sú emancipovanými hrdinkami silného ducha, ktoré intenzívne prežívajú svoj citový život.

Podrobnejšie o dielach:

Poľovníkove zápisky - súbor krátkych sociálnokritických a krajinomalebých poviedok a čít z ruského vidieka 19. storočia. Autor čerpá námety z vlastnej skúsenosti z detstva (z prostredia aristokracie, ktorá vtedy pôsobila na vidieku), má však protinevoľnícky obsah najmä tým, že vyzdvihuje duchovné hodnoty životne múdreho obyčajného dedinského človeka. Do kontrastu k nemu stavia síce vzdelaného, ale často krutého a emocionálne prázdneho šľachtica. Poviedky nezakrývajú pasivitu a patriarchálnosť roľníkov, svojich hrdinov neidealizuje. Protipólom sociálnej kritiky sú lyrické sugestívne obrazy prírody.

Rudin - román je jedným z prvých obrazov ideového hľadania a dozrievania ruskej inteligencie v období pred zrušením nevoľníctva. Hlavný hrdina Rudin je rozhladený, vzdelaný, plný vznešených ideálov. Prejavuje sa vzletnými monológmi, ktoré strhávajú mladú Natáliu Lasunskú a učiteľa Basistova. S vervou sa púšťa do rozličných činností (podnikateľskej, pedagogickej), ale pri zrážke so životnou realitou sa ich vzdáva. Taký je aj osud jeho lásky k Natálii. Neosvedčil sa ako muž činu, ale až do konca sa nevzdáva svojich ideálov, vyznávajúcich spoločné (nie osobné) blaho. Hynie hrdinskou smrťou na parížskych barikádach 1848. Rudin je v ruskej literatúre výrazným predstaviteľom tzv. „zbytočných“ ľudí, ktorých schopnosti sa nemohli v dobovom Rusku uplatniť.

Šľachtické hniezdo - spoločenskokritický román, v ktorom autor reflektuje základné aktuálne otázky doby. Statkár Lavreckij sa po rokoch vracia domov a stretáva mladú krásavicu Lízu Kalitinovú. Jeho úprimný cit je opätovaný, no situácia sa úplne mení po nečakanom príchode jeho ženy, ktorú pokladal za dávno mŕtvu. Sklamaná Líza sa svojej lásky zrieka a rozhodne odísť do kláštora. Hrdinovia románu prestávajú bojovať za svoje životné šťastie, kapitulujú pred nepriazňou osudu, nebúria sa proti realite. Takýmto vyrovnaním sa s osudom je literárna postava - statkár Lavreckij zaradený medzi „zbytočných“ ľudí, ktorí z pohľadu budúcnosti nie sú zaujímaví, pretože sa na ich miesto tlačia iniciatívni jednotlivci. Tak je to aj so spoločenským poriadkom - jeho symbolom je Turgenevov Lavreckij, kapitulujúci a pasívny.

V podvečer - Jelena Stachovová je vo svojej rodine osamelá pocitmi i túžbami. Uvedomuje si sociálnu nerovnoprávnosť a biedu nevoľníkov, sníva o rozhodnom čine v prospech vlasti a žije v očakávaní prevratných udalostí. Toto vedomie sa kryštalizuje vo vzťahu k bulharskému revolucionárovi Insarovovi. Ich láska je zároveň príkladom rovnoprávneho partnerského vzťahu a súladu životných cieľov. Po Insarovovej smrti Jelena odchádza do jeho vlasti. Román vyjadruje objektívnu potrebu činu v protiklade s predchádzajúcimi princípmi pasívnej kritickosti.

Otcovia a deti - román je veľkým psychologickým dielom ruskej literatúry. Vystihuje konflikt dvoch generácií v období krízy nevoľníctva a vyostreného ideologického boja revolučných demokratov s liberálmi. Spisovateľ zobrazuje hlavného hrdinu Bazarova, predstaviteľa novej inteligencie, človeka činu, v konflikte s predstaviteľmi starého sveta, „generácie otcov“, stelesňovaného najmä v postave Pavla Petroviča Kirsanova. Proti romantizmu, aristokratizmu, idealizmu a pasivite (nečinnosti) starej generácie stojí realizmus, demokratizmus a požiadavka aktivity generácie „detí“. Cez tento ústredný konflikt načrtol spisovateľ základné sociálne a duchovné pohyby vo vtedajšej ruskej spoločnosti. Z románu vyplýva ťažisková otázka, či zrúcať alebo zachovať starý spoločenský systém. Bazarov je osamelý v názoroch, priateľstve i láske. Nešťastná láska ku statkárke Odincovovej vyústi do duševnej krízy. Hlavný hrdina napokon zomiera po svojich lekárskejších pokusoch na nákazlivú chorobu. Dielo bolo v čase vzniku veľmi aktuálne a zohralo mimoriadnu úlohu v spoločenskom vývoji mladej generácie. Bolo impulzom k novému poznaniu a napokon ku

kritike neudržateľného systému. Preto román vyvolal búrlivú polemiku v ruskej publicistike a kritike.

Prvá láska - je novela, ktorá knižne vychádza zvyčajne spolu s ďalšími novelami - Asja, Faust a Klára Milič. Turgenev tvrdil, že v nej opísal svoj vlastný príbeh prvej lásky. Hrdinom novely je Voldemar, ktorý sa zaľúbi do o päť rokov staršej kontesy Zinaidy, ktorá sa so svojou matkou prisťahovala bývať do podnájmu k jeho rodičom. Zinaida je krásna, má veľa čitateľov, robí si z nich žarty. Napokon sa zaľúbi do Voldemarovho otca. Po škandále, keď ich vzťah vyjde najavo, sa rodiny odsťahujú ďaleko od seba. Po otcovej smrti sa Voldemar rozhodne Zinaidu (už vydatú) navštíviť. Je neskoro, Zinaida pred pár dňami zomrela pri pôrode. Všetky poviedky majú dokonale prepracovaný dej a charaktery postáv - najmä žien.

Úryvky:

Otcovia a deti - úryvok

Nastali najkrajšie dni v roku - prvé dni júna. Počasie bolo nádherné; pravda, z diaľky sa opäť blížil príznak cholery, ale obyvatelia -skej gubernie si už zvykli na jej návštevy. Bazarov vstával veľmi zavčasu a obchádzal dve - tri versty od domu, nie na prechádzku - neznášal prechádzky bez cieľa - ale zbierať rastliny a hmyz. Niekedy brával so sebou aj Arkadija. Na spiatočnej ceste vznikla medzi nimi zvyčajne škriepka, z ktorej Arkadij zväčša vychádzal porazený, i keď hovoril viac ako jeho druh.

Raz akosi dlho nechodili; Nikolaj Petrovič im šiel naproti do parku, a keď došiel k besiedke, zrazu začul rýchle kroky a hlasy obidvoch mládencov. Šli z druhej strany besiedky a nemohli ho vidieť.

- Ty ešte nepoznáš dobre otca, - vrazil Arkadij.

Nikolaj Petrovič sa zatajil.

- Tvoj otec je dobrý chlap, - ozval sa Bazarov, - ale je to už vyradený človek a svoju pesničku už dospieval.

Nikolaj Petrovič zbystril sluch... Arkadij neodpovedal.

Vyradený človek postál nehybne zo dve minúty a potom sa pomaly pobral domov.

Predvčerom, vidím, číta Puškina, - pokračoval Bazarov. - Vysvetli mu, prosím ťa, že to nemá nijaký význam. Veď už nie je chlapec, už by mal prestať s tými hlúpostami. Že sa mu chce byť romantikom v dnešných časoch! Daj mu prečítať niečo poriadne...

Šľachtické hniezdo

„A koniec?“ spýta sa možno neuspokojený čitateľ. „Ale čo sa stalo potom s Lavreckým? S Lízou?“ No čo povedať o ľuďoch, ktorí ešte žijú, ale už zmizli zo života, načo sa k nim vracat? Povráva sa, že Lavreckij navštívil ten odľahlý kláštor, kde sa skryla Líza, že ju videl. Ako prechádzala z jedného chóru na druhý, prešla blízko popri ňom; prešla pokojnou, náhlivo-pokornou chôdzou mníšky - a nepozrela na neho; len mihalnice oka, obráteného k nemu, sa málinko zachveli, len hlbšie sklonila svoju vychudnutú tvár a prsty stisnutých rúk, obkrútené ružencom, sa ešte tuhšie pritisli k sebe. Čo si pomysleli, čo pocítili obaja? Ktovie? Kto môže povedať? Bývajú v živote také okamihy, také city... Človek ich môže len vyušíť a prejsť pomimo.

Myšlienky:

„Viete si vymýšľať ženy, to patrí k Vaším vzácnym vlastnostiam. Sú ideálne a zasa skutočné. Priťahujú svojou aureolou. Ale v tom celom diele a dokonca v celom zväzku prekonajú tieto dva riadky všetko ostatné: „Nechoval som k svojmu otcovi žiadny zlý cit. On v mojej predstave naopak, aby som tak povedal, ešte rástol.“ To sa mi zdá až hrozivo hlboké. Ale všimne si to niekto? Neviem. Pre mňa však je v tom kus vznešenosti.“ (Z listu G. Flauberta I.S. Turgenevovi v roku 1869)

„Poľovníkove zápisky - to nebolo čítanie, to bolo podliehanie čarodejovi, „zážitok“, aký sa zriedka opakuje; a romány, najmä Rudin, Dym, Otcovia a deti práve tak. Navždy mi ostal v pamäti spôsob, ako Turgenev, pristaviac dej, portrétuje postavu, ako vôbec ostro, výrazne charakterizuje aj vedľajších ľudí, napríklad keď o niekom povie, že vyzeral, ako keby riešil nejakú záhadu, a zatiaľ len rozmýšľal, akej farby šaty si dá ušiť, alebo to o inom človeku, že fajčil s takým výzorom, že nechajte ho ešte dvakrát, trikrát potiahnuť a povie vám niečo úplne nečakané...“ (Alexander Matuška)

„Turgenevovým výtvorom je aj „zbytočný človek“. Zbytoční ľudia v ruskej literatúre 19. storočia vyjadrovali tragizmus tejto doby - tragizmus situácie človeka. Väčšinou sú to ľudia nadaní, vzdelaní. Tá ich tragédia spočíva v tom, že realita, ktorá ich obklopuje, im neumožňuje prejsť ich kvality, bohatstvo, ktoré v nich je a to vychádza navnivoč. Preto sú vlastne zbytoční a často končia smrťou. Ich smrť nemá nijaký reálny dôvod, len nemajú možnosti realizovať svoje ambície. „ (doc. Mária Kusá v relácii Autor na dnes)